

Flatus Vocis.
Cos trossejat d'un taller familiar al MACBA

Veu: Laia Estruch

Lletra: Guillem Martí

Flatus Vocis és un taller familiar per a infants amb autisme, realitzat al Museu d'Art Contemporani de Barcelona (MACBA), conduït per Laia Estruch, artista, i Guillem Martí, coordinador d'accessibilitat. Una primera edició del taller es va realitzar de gener a juny de 2019, durant 6 sessions mensuals els dissabtes al matí, amb un grup de famílies de l'Escola El Carrilet.

Temptativa:

Acció de temptar alguna cosa.

Temptar:

Posar a prova.

Tractar d'acomplir o d'aconseguir una cosa malgrat els obstacles, etc.

Induir o tractar d'induir algú a alguna cosa, especialment prohibida o dolenta.

Excitar el desig.

Propòsit i començament d'execució d'un delicte que no arriba a realitzar-se.

A la primera sessió el vam batejar com el "nen far". Aparentment, va estar tranquil durant tota la sessió, movent-se per l'espai on transcorria l'activitat del taller. No mantenia una posició apartada, ni es refugiava en espais protegits; semblava sentir-se bé enmig de l'acció. Ara bé: només observava. No va interactuar ni manipular objectes en cap moment, almenys que poguéssim apreciar.

Sembla un nen molt poc objectal. De seguida va semblar que es feia amb l'espai i que s'hi trobava a gust, però durant tres sessions la seva participació va ser fonamentalment observadora.

Fins la quarta sessió no es va desllorigar alguna cosa. Un mar de teles blaves ondulades per la corrent d'aire d'uns ventiladors es va convertir per a ell en una sessió sencera d'aparent gaudi. El moviment de la tela es sostenia a uns 50cm del terra, deixant doncs un espai per estirar-s'hi a sota. Dins d'aquest mar de tela hi corria una constant i agradable brisa, i el moviment de la tela t'acaronava el cos amb una suau ondulació. Si t'estiraves panxa enlaire, la tela translúcida feia bonics efectes de llum, realment semblants a mirar la llum del sol des de sota l'aigua. El "nen far" s'hi va estar molt de temps. En alguns moments, s'abraçava a una pilota inflable, com si nedés amb ella. Vam jugar (amb ell?) durant una estona. Ens mirava o mirava a través nostre. El temptàvem amb el tub-intestí, un tub llarg i prim d'una goma molt flexible, que en agitar-lo i fer-lo rebotar a terra, provocava un so interessantíssim; distorsionava i transportava el so dels cops d'una forma molt curiosa, i es mesclava amb els sons vocals que hi fèiem passar. Apropàvem i movíem el tub pel voltant del "nen far", mig convidant-lo, incitant-lo, mig creant l'efecte d'una conseqüència fortuïta, involuntària, del nostre joc. En diverses ocasions, ell va temptar el tub, el tocava, hi mirava a través o el mantenia aferrat mentre mirava en una altra direcció, se l'acostava a la cara, a la boca o al nas, potser per percebre l'aire que hi passava; en cert moment va semblar com si el besés. La seva veu era inaudible però jo diria que activa.

Llistat de material necessari per a un taller familiar amb infants autistes:

- 20 tubs de cartró de 5cm de diàmetre i 2m de llargària
- 5 tubs de cartró de 8cm de diàmetre i 2m de llargària
- 5 tubs de cartró de 15cm de diàmetre i 2m de llargària
- 5 tubs de cartró de 10cm de diàmetre i 2m de llargària
- 3 bidons de cartró de 38cm de diàmetre i 80cm d'altura
- Protector d'escuma tubular de color groc
- 1 cortina de vellut

7m de tub de goma làtex de color marró
 8 rotllos de cinta adhesiva de tela de diferents colors fluorescents
 2 ventiladors
 3 cúters
 3 pilotes inflables de pilates
 2 altaveus sense fils amb connectivitat Bluetooth, de petites dimensions i colors diferents.
 1 manta tèrmica
 8 fragments de canonada de pvc de desguàs de vàter
 4 caixes de cartró
 1 escala
 60m de tela blau cel
 3 paquets de brides petites
 3 tisores
 1 tisores per a tela
 2 telèfons mòbils amb connectivitat Bluetooth
 1 globus de grans dimensions
 1 bidó d'heli buit
 3 caixes de cartró de color blanc
 5m de tela elàstica de sastreria
 2 teles de color verd intens
 1 carretó
 144 fragments de canonada prima de pvc
 2 garlandes de llums
 3 rotuladors

HolafuturoHolafuturoHolafuturoHoolaatohomHolafuturoAdiósfuturoHoolaatohomHoolaatohomHolafuturo

«Benvinguts i benvingudes. Aquest és un avís pels pares i les mares: aquest taller és un espai d'exploració per descobrir objectes, l'espai, el propi cos, i per descomptat, la veu. Hi ha diferents objectes per l'espai que nosaltres, lalaia i jo, anirem activant, però sentiu-vos lliures d'experimentar i de provar el que vulgueu. Comencem...»

Avui li costa entrar en el taller. No hi entra en cap moment, de fet. Es manté una bona estona al marge, assegut a la tarima de l'extrem de la sala. Observa. En altres moments s'entreté amb mòbil. No interactua amb els altres participants. Però sí sembla tenir interès per les teles. En un determinat moment, interpel·la a lalaia. Comença a explicar-li coses. No puc sentir exactament què és però té a veure amb les teles. Més tard lalaia m'explicarà que li ha fet tota la descripció d'un dispositiu que funcionava amb aire i que impulsava unes teles per uns conductes.

Dues sessions més tard, la seva participació és molt diferent. Acompanya al seu fill, s'implica en l'activitat; juga amb ell dins d'un dels espais que hem creat amb teles, una espècie de refugi embolcallat on s'estiren tots dos i exploren objectes i sensacions.

Set de material usat en la 1a sessió del taller: tubs de cartró (de 15, 10 i 5cm de diàmetre i 2m de llarg) distribuïts per diferents punts de la sala. Tub prim de pvc combinats en formes diferents i amb possibilitat de ser desmuntats i tornats a muntar de diverses maneres. Tub de pvc de desguàs de vàter. 1 gran cortina de vellut verd dividint l'espai de la sala.

Material que suscita l'interès de la Popcorn: cadeneta per obrir i tancar les persianes de la sala. Gran cortina de vellut verd. Finestra.

Material que suscita l'interès d'en Clic-clic: tapa protectora de connexions de vídeo i so sobre l'escenari. Panys de les portes. Portes de l'ascensor. Saleta contigua a l'espai del taller.

Flatus vocis es pregunta – i sobretot experimenta– si la veu és la part més personal o la més impersonal, si pertany al nostre cos o es desplaça arreu, transferida per nosaltres o fugissera.

D'una banda, la veu diria “sí, pertanyo al (teu) cos. Apareixo i desapareixo constantment dins teu, neixo i viatjo a través de la respiració i la paraula. Però, on em trobo? A quina part del (teu) cos pertanyo? On em guardes? D'on sorgeixo? Per quines zones del cos em propago abans de sortir a l'espai exterior? Com em pots seguir? Com em pots fer tornar?”

D'altra banda, la veu diria “no, no pertanyo al (teu) cos. Sempre visc fora del cos, m'escapo, ressono, reboto, em propago, em perds, m'enregistres, m'imagines. Per quins espais exteriors em pots fer lliscar? Em pots fer reposar enlloc? A qui o a què em prestes?”

Podem experimentar la veu com un llaç que estreny: el llenguatge amb el cos, el silenci amb el so, el subjecte amb l'altre, la lletra amb l'acció... Però també com un llaç que es desfà: la veu és més que el que es diu; contradiu o il·lumina d'una altra manera el significat; un crit o un silenci valen més que mil paraules.

Podem experimentar la veu com un espai: clar o fosc, dens o lleuger, ple o buit, fins i tot sorollós o silencios. O experimentar-la com un recorregut per l'espai: directe, sinuós, lliscant, que s'eleva o que cau, que posa en contacte diferents coses i persones, fins i tot, com un recorregut per diferents veus, en què les seguim i ens deixem portar per elles.

Podem experimentar la veu com un temps: treballant la duració de la veu a partir de la respiració, de l'exhalació, del ritme i la repetició, del cop i la carícia; la veu com a estereotípia o lletania, com un ritme que ens calma o que ens accelera.

Podem experimentar la veu com un objecte: donant veu a les coses, transferint-la a d'altres persones o éssers (reals o imaginaris), fent-la servir com una màscara o disfressa, com un instrument per dibuixar rostres o esculpir cossos.

Vaig conèixer en Caluca en un taller familiar al MACBA per a infants de 6 a 8 anys. Vaig quedar fascinat, i alhora, massa pertorbat pel seu caràcter. Em va embadalir observar la seva manera de fer i de ser. Des de la distància. No hagués sabut com fer-m'hi amic, com adreçar-m'hi, com parlar-li. Vaig tenir massa vergonya. I per això em vaig quedar al marge, inhibit, arraconat, com un observador magnetitzat per una criatura que el pot devorar en qualsevol moment. En Caluca era profundament dòcil quan s'adreçava a les famílies; acollidor, afable, dolç en el seu to i la seva gesticulació. Per instants, en la seva expressió i en la seva mirada, es podia fins i tot veure un ésser un xic intimidat per la presència dels altres. I alhora, en Caluca em va semblar insospitadament inquietant, torbador, com algú que des de la distància s'abraona cap a tu, i que sense interpel·lar-te, t'interroga molt endins, per arrabassar-te una confessió sense paraules. Em va semblar que amb una irrebutjable hospitalitat, en Caluca et volia dur a una amistat monstruosa i salvatge.

En Caluca no feia res extraordinari ni prodigiós. Potser era això el més esgarriador. Disparava la veu com sagetes contra les parets, la impulsava com un flux que segueix la llera dels objectes i de l'arquitectura (les línies rectes de portes i finestres, els rectangles dels prestatges, els cercles dels llums del sostre...), s'arraulia i es feia un refugi amb la seva veu, la feia ascendir per una rampa com una gran pedra feixuga... Tot el que feia en Caluca semblava exposar-se als altres com una mostra, una representació i una invitació a acompanyar-lo. Però era evident: no ho feia per a res ni ningú, en tenia prou amb escoltar-se, amb fer-se ressonar. A en Caluca l'adelitava la seva veu, estava visiblement enjogassat. Això li conferia un aire murri.

En acabar el taller vaig pensar que si algun dia podia organitzar un taller amb infants amb autisme, volia fer-lo amb en Caluca.

Va ser després, mesos després, que vaig llegir *L'autista i la seva veu* de Jean-Claude Maleval. No me'n sabia avenir. Les coincidències entre el que Maleval exposava sobre la complexa i diversa experiència de l'autista amb la veu, i el que jo havia conegut d'en Caluca, eren massa clares com per no deixar-s'hi portar. Era autista, en Caluca? Era l'espectre d'un autista? O era un espectre amb la veu d'un autista (cosa molt diferent, però difícil de diferenciar)? Coincidències massa clares, i per tant, perilloses. Quan totes les pistes dibuixen l'escenari d'un crim tan evident, és quan és més fàcil que se'ns furti alguna cosa; podem caure en el parany de l'evidència.

De quin parany calia prevenir-se? De creure que ja teníem atrapat l'autisme, acorralat per un aparell teòric; de convertir en Caluca en un conqueridor, o en un salvador. I és que cal deixar clar que el taller Flatus Vocis, tot i les sorprenents troballes i les suggestives coincidències, no pretén traslladar al museu una teoria sobre l'autisme ni una orientació terapèutica.

Sobretot. El taller no pretén salvar ningú de l'autisme, treure els infants de cap suposat naufragi per fer-los atansar la terra ferma de la parla. El que es proposa és un encontre en un espai de difícil frontera, en la platja o litoral del llenguatge. Es tracta de convidar als pares i les mares a trobar-se amb els seus fills i filles en aquest marge, allí on les paraules es desfan o comencen a formar-se. Es tracta de jugar en aquesta platja, com el super-nen de Nietzsche, cosa que implica inevitablement, si es vol *seguir jugant*, una certa resistència: contra la força de les onades que ens expulsen a la sorra, i contra la ressaca que ens arrossega mar endins. No es tracta de salvar ningú de l'autisme; però, tal vegada, en aquesta riba que no arriba, l'infant pot fer peu en la seva deriva.

«El somni que havia de començar a somiar-se llavors era tal vegada el de fer que li *passés* alguna cosa, a aquesta llengua. Desig de fer-la passar *aquí* fent

que li passi alguna cosa, a aquesta llengua romasa intacta, sempre venerable i venerada, adorada en l'oració de les seves paraules i en les obligacions que s'hi contrauen, fent que li passi, per tant, alguna cosa tan interior que ja no estigui ni tan sols en condicions de protestar sense haver de fer-ho a la vegada contra la seva pròpia emanació, que no pugui oposar-s'hi sinó mitjançant horribles i inconfessables símptomes, alguna cosa tan interior que n'arribi a gaudir com d'ella mateixa en el moment de perdre's tot retrobant-se, tot convertint-se en ella mateixa, com l'U que es regira, que se'n torna a casa, en el moment en què un hoste incompreensible, un nouvingut sense origen assignable la fes arribar a ell, l'esmentada llengua, i l'obligués llavors a parlar, a ella mateixa, la llengua, en la seva llengua, d'una altra manera. Parlar tota sola.» (Jacques Derrida, *El monolingüisme de l'altre*. Universitat de Barcelona, 2017; p. 68).

Què hem sigut *lalaia* i “jo” en aquest taller?

Activadors? Acompanyants? Educadors? Receptors? Temptadors? Irresponsables?

Si alguna cosa està clara és que érem nouvinguts. Preteníem disposar un espai d'acollida i de permissivitat en un museu per a infants amb autisme. Però, abans de res, demanàvem ser acollits, que se'ns permetés permetre. No érem ni hem esdevingut psicoterapeutes, ni analistes, ni logopedes, ni fisioterapeutes, ni rehabilitadors, ni, m'atreviria a dir, educadors. I per descomptat no érem, ni hem esdevingut, família, tot i que s'ha generat una certa familiaritat i, en acabat, ha calgut fer el dol. Hem sigut, i en bona mesura hem volgut ser, uns desconeguts. I uns impresentables. No recordo haver dit en cap moment el meu nom; ni haver demanat el nom dels altres.

Com deia, ni *lalaia* ni “jo” ens situàvem en cap posició tècnico-mèdico-rehabilitadora que ens autoritzés a abordar als infants amb autisme des del saber o l'experiència. Tampoc des de cap previ vincle afectiu, sanguini o conviencial que situés l'autisme en allò propi, personal, íntim o quotidià. Aquesta

posició externa o aliena, mal aterrada i maldestra, aquest “baixar d’Arbeca”, aquesta incompetència i aquesta irresponsabilitat, potser és, ben mirat, la posició de l’artista. I per tant, allò singular que podia aportar un taller en un museu d’art contemporani. Podíem introduir, com una pauta o recepta, un espai descentrat i un temps que ensopega dins la geografia i el calendari d’aquestes famílies i d’aquests infants. Des de l’expectativa injustificada del pitjor o del millor, trobar la troballa.

«Cette voix qui parle, se sachant mensongère, indifférente à ce qu’elle dit, trop vieille peut-être et trop humiliée pour pouvoir jamais dire enfin les mots qui la fassent cesser, se sachant inutile, pour rien, qui ne se s’écoute pas, attentive au silence qu’elle rompt, par où peut-être un jour lui reviendra le long soupir clair d’avent et d’adieu, en est-elle une ? (...) Elle sort de moi, elle me remplit, elle clame contre mes murs, elle n’est pas la mienne, je ne peux pas l’arrêter, je ne peux pas l’empêcher, de me déchirer, de me secouer, de m’assiéger. Elle n’est pas la mienne, je n’en ai pas, je n’ai pas de voix et je dois parler, c’est tout ce que je sais, c’est au tour de cela qu’il faut tourner, c’est a propos de cela qu’il faut parler, avec cette voix qui n’est pas la mienne, mais qui ne peut être que la mienne, puisqu’il n’y a que moi, ou s’il est d’autres que moi, à qui cette voix pourrait appartenir, ils ne viennent pas jusqu’à moi, je n’en dirai pas davantage, je ne serai pas plus clair. (...) C’est donc moi qui parle, tout seul. Non, je suis muet. À propos, si je me taisais. Qu’est-ce qui m’arriverait ? Pire que ce qui m’arrive ? » (Samuel Beckett, *L’innomable*. Les éditions de minuit, 2004; p. 33). No hi ha traducció, vull dir, *la traducció no existeix*.

Es tracta d’un taller per treballar la veu. Justament per això, i encara que soni naïf, es tracta de permetre que sorgeixi la veu singular o la singularitat de la

veu de cadascú. Per tant, per sobre de tot, ha de ser un espai on permetre que cadascú pugui posar en joc la seva veu i la seva forma particular de relacionar-se amb aquest objecte.

Però això vol dir que el taller no pot pressuposar ni preestablir, ja no només que aparegui la veu d’una determinada forma, sinó ja per començar que aparegui la veu. Per tant, no és un fracàs, no és un problema, si en el taller apareixen veus inaudibles, veus que es fan esperar o de pregar, i fins i tot, veus que no es mostren mai.

I és que el taller es basa en una premissa, artística però també analítica, que és la següent: fer audible la veu és sempre el final d’un llarg i complex camí. Atenció: No he dit fer comprensible o intel·ligible la veu; dic: “fer audible” la veu ja és el resultat, el moment últim, d’un llarg i complex procés (una determinada pràctica i experiència del cos, dels seus òrgans, teixits i cavitats, de les emocions i els impulsos interns, així com de l’entorn, dels objectes i dels altres...). Per tant, si aquest procés es posa en joc, en la seves formes primàries i incipients o en les seves formes més complexes; si el procés es posa en joc, sense desembocar en el seu suposat resultat final, ja és un èxit. Si el taller és un acte fallit, com se sap de fa temps en la psicoanàlisi, ja és un acte reeixit.

Tot això que acabo de dir, i que semblaria centrar-se en l’experiència i l’expectativa sobre els nens i nenes amb autisme, és fonamental dir-ho també en relació als pares i mares, i als educadors. Però com que crec que ja he superat la dosi de paternalisme que tocava per avui parlant en nom dels nens amb autisme, i no vull ser més papista que el papa parlant en Nom del Pare, parlaré en nom propi. I diré que per a mi, en tant que suposat agent que activa i condueix l’activitat, aquest taller implica la consciència del perill de veure’s coaccionat, tenallat per la pressió o l’expectativa, ja no només d’haver de fer, d’haver d’aconseguir, alguna cosa amb o per als nens amb autisme; sinó, ja per començar, l’expectativa traïdora d’haver de fer, d’haver d’aconseguir, alguna cosa amb la “meua” veu; que ella aparegui, es mostri, d’una forma significativa, interessant, singular... Aquesta és la primera de les auto-traïcions que pot implicar aquest taller. Perquè, és clar, tampoc passaria res si “jo” (i poso aquest

“jo” com a deíctic sota el qual es pot posar qui vulgui) no fes audible la meua veu. No passaria res, perquè no fent aparèixer la meua veu, ja hauria passat alguna cosa. Potser, potser, passaria que jo hauria pogut estar durant sis sessions amb nens i nenes autistes sense haver de dir res. No és poca cosa poder estar durant tot aquest temps amb algú altre sense haver de fer-se sentir.

Un taller com aquest no vol oblidar que, potser, no fer aparèixer la veu és una manera de poder-estar amb l'altre autista. Benvingut sigui el silenci si és una forma d'acolliment de l'altre. De fet, dirimir la diferència entre aquest silenci, entre aquest no fer aparèixer la veu, com a hospitalitat –és a dir, com una forma de deixar que l'altre vingui sense cridar-lo, sense demanar-li–, i el silenci com a inhibició, repressió o resistència –és a dir, el silenci com un no-ser-capaç d'acollir-me a mi mateix i deixar que jo arribi–; dirimir aquesta diferència se'm fa impossible; i a la vegada, aquest és, per a mi, el repte d'aquest taller.
